

**EL FUTUR DE LES MIGRACIONS
ESTRANGERES A CATALUNYA:
APUNTS PER A UNA PERSPECTIVA
ESCOLAR**

Anna Cabré i Pla

63

Article aparegut a la revista *Perspectiva Escolar*
Nº147. Aquesta publicació és editada per la
Associació Rosa Sensat.

Centre d'Estudis Demogràfics

1992

EL FUTUR DE LES MIGRACIONS ESTRANGERES A CATALUNYA: APUNTS PER A UNA PERSPECTIVA ESCOLAR

L'Europa dels noranta, opulenta i revigoritzada, s'esgarrafa sorollosament davant del fantasma d'una immigració estrangera que eufemísticament anomenem extracomunitària i que designa quasi exclusivament, per sobreentès, la de persones de pell fosca.

Les xifres més inquietants que alimenten la por són gairebé sempre el fruit de projeccions futuristes fetes sota determinats supòsits més o menys discutibles: el manteniment indefinit d'una fecunditat molt baixa (ja contradit per l'evolució de països capdavanters com Suècia)¹, el flux il·limitat de migrants estrangers (sense considerar les restriccions molt reals que els països europeus apliquen), el manteniment indefinit de l'alta fecunditat dels migrants estrangers o la cristallització ineluctable de comunitats separades.

Les estadístiques del present no justifiquen, però, tanta alarma: França va comptar en el passat percentatges d'estrangers més elevats que els actuals; la RFA va rebre en difícils circumstàncies, després de la Segona Guerra Mundial, un nombre de persones procedents dels països de l'Est d'Europa (i no totes d'ètnia alemanya) ben superior al nombre de turcs (nascuts a Turquia o a Alemanya) que actualment hi resideixen. Del cas dels països que més alts percentatges d'estrangers comptabilitzen,

¹ . En pocs anys, el nombre en mitjana de fills per dona ha augmentat a Suècia de 1,5 a 2,1, i la tendència continua creixent i afectant les dones de totes edats a partir dels 23 anys.

Luxemburg i Suïssa, se'n parla menys perquè els estrangers hi són en gran part europeus.

Sembla, doncs, que no es tracta d'un problema de nombre o de proporció d'estrangers, sinó d'un problema de distància cultural, de religió, de color; que no es tracta d'una qüestió de demografia, sinó d'una qüestió de valors: no és tant que hi hagi potser massa migrants, és que els que hi ha no agraden prou.

El llenguatge tendeix fins i tot a pervertir-se per acabar anomenant "migrant" tothom que és portador de determinades característiques ètniques, indicant que si no ha migrat ell, els seus pares van fer-ho. Per tot això, la paraula "migrant" va perdent la seva significació objectiva lligada a la mobilitat i va adquirint connotacions sociològiques de marginalitat i perillositat, connotacions que reflecteixen la recuperació de l'antic terme "estrangeria" amb el qual l'opinió pública espanyola ha rebatejat, amb força precisió, la impròpiament anomenada "*Ley Orgánica 7/1985 sobre derechos y libertades de los extranjeros en España*".

Vivim moments d'expansió de la xenofòbia i el racisme, i els medis "científics" no en són excepció. No és estrany assistir a declaracions que en altres moments haurien estat sorprenents, com les que fa poc vaig recollir personalment d'un eminent científic social centreuropeu, que lamentava, en la lliçó magistral dirigida a un públic selecte, que l'absència d'informació estadística sobre el color de la pell no permetés distingir els "foscos" naturalitzats dels altres ciutadans, cosa que ens feia ignorar quin era el grau real de tensió que la societat havia de suportar.

Crec convenient recordar el context en què es fan les següents reflexions sobre el futur de les migracions a Catalunya i la seva incidència en la vida escolar, per tal que el lector, abans d'entrar-hi, consideri, si ho creu convenient, les seves idees prèvies i vegi fins a quin punt procedeixen de l'experiència, de la pròpia reflexió o de la simple absorció del missatge "europeu" transmès pels *media*. Pot ser un exercici útil.

Catalunya té una gran experiència en matèria d'immigració, una experiència poc comuna en el context europeu. Una població que s'aproximava als 2 milions d'habitants l'any 1900 va absorbir, en 80 anys, 3 milions de forasters i els seus descendents. Més del 60% dels 6 milions de catalans actuals són fruit directe o indirecte de la immigració del segle XX i més del 75% són o bé migrants directes o bé els seus parents de primer grau, per filiació o matrimoni. Aquestes proporcions superen, i de bon tros,

les que s'observen en països d'immigracions americans, com l'Argentina, on l'habitant mitjà té unes arrels familiars més antigues en el país que les de l'actual català mitjà. Així doncs, si en el futur s'hagués de produir algun moviment immigratori d'importància, no ens vindria pas de nou ni tindria, amb tota probabilitat, l'envergadura dels que ja hem viscut en el passat, amb força enrenou, això sí, però sense traumes insuperables.

Considero que l'experiència catalana en matèria d'integració dels migrants és molt positiva i interessant i que en moments com els actuals és convenient estudiar-la en profunditat i difondre-la, encara que només fos per sortir al pas de veus d'alarma llançades principalment per pobles que ja en el passat han conreat la xenofòbia fins a portar-la, en casos prou coneguts, cap al genocidi. L'experiència catalana de convivència, en condicions de conflictivitat potencialment elevada, conté uns ensenyaments que no s'han de menystenir.

En expressar aquesta idea, se m'argumenta sovint que aquesta experiència passada no és vàlida en les noves condicions, perquè aquella immigració era "interna" i la d'ara o la del futur serà "externa", o bé perquè la distància cultural és més gran, o bé perquè hi ha qüestions de religió, o bé per l'aspecte físic dels migrants. En el fons, si l'interlocutor considera que els migrants d'abans eren "més com nosaltres" és precisament perquè ja han adquirit dret de ciutat, perquè ja han estat adaptats i acceptats, perquè ja ens hi hem casat i en som fills: perquè nosaltres som ara "més com ells", per això els trobem "com nosaltres".

Qualsevol reflexió retrospectiva fa palès, però, que l'impacte que tingué la vinguda massiva de persones d'una altra llengua, d'altres costums i formes de vida, que sovint mostraven i encara avui dia mostren unes preferències polítiques diferenciades, no pot haver estat un fet banal. Resulta molt instructiu repassar la literatura al respecte escrita des de finals del segle XIX fins que la fi de la llibertat d'expressió imposà el silenci sobre el tema: hi veiem la profunda preocupació que el fet causava, que en alguns autors com J. A. Vandellós anava fins a considerar que els descendents dels immigrants no podrien ser mai catalans, tant per qüestions culturals, d'idiosincràcia i de tarannà, com per qüestions d'antropologia física².

2. Vegeu "La immigració a Catalunya", 1935.

Per analogia amb el que s'ha produït en el passat, aquests estrangers que ara semblen força exòtics poden arribar a semblar "ben normals" en el futur si la Història els porta fins a la nostra terra, si hi arrelen i s'hi integren junt amb els seus actuals habitants. Que aquesta perspectiva agradi o no agradi potser no és massa important; el fet que vinguessin tres milions de no catalans en tres quarts de segle, si algú hagués gosat imaginar-ho, potser tampoc no hauria agradat *a priori*, però el fet s'ha produït i ha contribuït amb força a generar una població, ja indiscutiblement catalana, que segurament no hi té res a dir.

La qüestió és doncs: tornarà a haver-hi a Catalunya una immigració important? Coneixerà Catalunya una immigració estrangera important?

L'anàlisi del passat ens dóna indicacions contradictòries. Per una banda, Catalunya ha conegut durant un segle, abans de 1980, un saldo migratori fluctuant però sempre positiu. El fet que aquesta immigració hagi alimentat principalment (i contínuament) els graons inferiors de la piràmide social ha propiciat la promoció social del conjunt dels habitants, incloent-hi els mateixos migrants. La immigració sembla, doncs, haver-se constituït en part integrant del sistema de reproducció demogràfica i social a Catalunya i això sembla un tret estructural.

Per altra banda, les xifres del quinquenni 1981-1986, les últimes de què es disposa, mostren per primera vegada en el segle un saldo migratori clarament negatiu, superior a les 100.000 persones. Molts factors fan pensar que es tracti d'un fet conjuntural: crisi econòmica, coincidint amb l'arribada al mercat del treball de les generacions molt nombroses nascudes durant els seixanta i l'augment de l'activitat femenina i en una població activa que comprenia una proporció molt elevada de persones nascudes fora de Catalunya i que podien protagonitzar, com ho han fet, migracions de retorn. El fet és, però, que el corrent migratori va canviar de sentit i tot i que recentment l'emigració sembla haver-se deturat, no hi ha tampoc una clara evidència que s'hagi recuperat la tendència anterior.

Ens trobem, doncs, en un moment en què resulta molt difícil fer previsions basant-nos en l'observació de la tendència, i caldrà fer-les, amb tota reserva, a partir de consideracions sobre els elements nous que han aparegut des de 1986 ençà o que anuncien amb prou certesa la seva pròxima aparició. En veig quatre d'importants:

1. El canvi de situació en el mercat de treball, amb la reducció accelerada de l'atur (l'oficial i, sobretot, el real) i l'aparició de determinades penúries de mà d'obra, en particular en les tasques agrícoles temporals i en feines dures o poc qualificades.

2. L'augment important de la qualificació nominal i real dels joves, així com l'augment del nivell de vida de les seves famílies, cosa que els orienta cap a ocupacions de nivell mitjà o alt.

3. La previsible arribada al mercat del treball, durant els noranta, de les generacions poc nombroses nascudes a partir de 1977, que són particularment reduïdes a partir de les nascudes el 1983³.

4. La lliure circulació de treballadors dins l'àmbit de la CEE a partir del gener de 1993.

Els tres primers factors, que són comuns a tots els països de la CEE i a totes les regions espanyoles, han de conduir, al meu parer, a un agreujament de la penúria de mà d'obra poc qualificada i a una revisió, oberta o encoberta (com ja ho han fet, per exemple, Alemanya i Itàlia), de les polítiques europees d'immigració. La pressió dels sectors econòmics en demanda d'aquest canvi és forta arreu; a Catalunya, en el darrer any, diferents casos i per diferents raons han saltat a la premsa (Agrofruit, Pigneró, obres olímpiques, etc.). Com va declarar recentment el mateix Director General del Instituto Español de Emigración, "la Llei 7/85 (d'Estrangeria) era bona per als vuitanta però no ho és per als noranta". Tot fa, doncs, preveure que es produirà un flux controlat d'estrangers extracomunitaris (africans, llatinoamericans, europeus de l'Est, asiàtics), i encara més a Catalunya, que té alhora tradició immigratòria i necessitat concreta dels migrants.

Per altra banda, la lliure circulació dels treballadors dins la CEE farà sens dubte més freqüent la presència de ciutadans d'altres països europeus; de manera més general, la internacionalització de l'economia, la política de les multinacionals, faran comuna la presència de ciutadans japonesos, nord-americans, etc., com ja s'està produint ara. Es tracta d'una immigració d'un altre estil i característiques, però que cal prendre igualment en consideració, perquè el seu impacte, més qualitatiu, pot ser igualment important.

³. Els naixements a Catalunya van conèixer un màxim el 1974, amb 112.000. Des de 1983, la xifra és inferior a 70.000, situant-se actualment als voltants dels 58.000.

L'existència d'aquests dos corrents immigratoris, en el futur, sembla doncs bastant indiscutible. El que ja és menys segur és quina serà la seva envergadura i també quina serà la seva permanència; probablement, tant en un cas com en l'altre, les estades limitades a un cert nombre d'anys seran en proporció superior al que es va produir en les migracions del passat, que tendien a fer-se permanents. Per tot això, resulta encara més difícil preveure quina serà la traducció d'aquestes migracions en els efectius d'edat escolar.

Des d'un punt de vista quantitatiu global, és molt probable que els infants estrangers o de pares estrangers representin una proporció reduïda dels alumnes en els deu o quinze anys que vénen. Ara bé, a nivell local, poden donar-se proporcions importants en llocs on la població estrangera es trobi molt concentrada. No és aquí el lloc de discutir quin tipus de tractament demanen aquests casos, car això dependrà sens dubte de moltes circumstàncies i, essencialment, del grau d'integració dels nens, i també de l'acceptació social del seu col·lectiu.

S'ha de considerar que els nens europeus, japonesos o nord-americans que viuen a Catalunya formen, ja des d'ara, grans aglomeracions escolars d'estrangers, en les quals es poden trobar alguns nens nadius, i això en escoles que centren els seus ensenyaments en realitats que no són les d'aquí, fent-ho en idiomes entre els quals la llengua pròpia de Catalunya té una presència amb prou feines simbòlica. Aquest fet no sembla preocupar massa ningú, ans al contrari, perquè es presuposa que la qualitat de l'ensenyament és alta i el prestigi dels col·lectius implicats encara ho és més.

El problema del tractament escolar dels nens immigrants serà, doncs, inseparable del tractament donat als seus col·lectius. Com més marginalitzada i més mal vista sigui la immigració extracomunitària, més baix serà el llistó a partir del qual la presència dels seus fills serà percebuda com una amenaça per a la vida escolar normal dels altres nens i també, tot cal dir-ho, per al seu *status* social. Com més admirats i envejats siguin els immigrants dels països rics, més tendència hi haurà a voler fer admetre els nostres fills en els seus cercles privats, que comencen en les seves escoles privades. També això té inconvenients, com tothom pot veure-ho.

Potser el repte principal que la immigració estrangera planteja al ensenyants no és tant com tractar els casos d'estrangers que es presentin

a l'escola, com de quina manera tractar, a l'ensenyament, el problema (si n'és un) de les relacions entre persones i pobles. En aquest sentit, la presència d'estrangers, vinguin d'on vinguin, és un excel·lent recordatori de la situació internacional, que ens impedeix tancar-nos en la nostra closca i oblidar realitats, com les de les grans desigualtats a nivell mundial, de les quals depèn la supervivència del conjunt de la humanitat.

Resoldre els eventuais conflictes en el sentit de la convivència, vèncer el sentiment d'inferioritat respecte d'altres cultures "riques" i fer respectar la pròpia, educar uns habitants del segle vint-i-u que siguin menys xenòfobs i més solidaris, aquest és sens dubte el repte que la immigració estrangera presentarà a les escoles.